

Biskop Atle Sommerfeldt:

Luther og strategisk menighetsutvikling i Borg

Ledersamling 25.3.2017

Luther og oss.

Luthers nød var en eksistensiell nød om hvordan han skulle kunne overvinne død, djevel og synd og slik overleve Guds dom - som han i likhet med så mange regnet med var rett rundt hjørnet. Endetidstegnene var svært synlige og gjenspeilte Jesu ord i Matt 24:

«Mange skal komme i mitt navn og si: «Jeg er Messias». Dere skal høre om kriger, og det skal gå rykter om krig, folk skal reise seg mot folk og rike mot rike, og det skal være hungersnød og jordskjelv mange steder, de skal forfølge dere (det er disiplene), lovløsheten ta overhånd og kjærligheten bli kald hos de fleste» (Matt 24,3-12).

Det ble ikke bedre for Luther når Jesus fortsetter i Matteusevangeliet og beskriver den store dommen (25,1+41ff):

«Når Menneskesønnen kommer i sin herlighet.... skal han si til dem på venstre side: Gå bort fra meg, dere som er forbannet. For jeg var sulten, og dere ga meg ikke mat, jeg var tørst, og dere ga meg ikke drikke, jeg var fremmed, og dere tok ikke imot meg, jeg var naken og dere kledde meg ikke, jeg var syk og i fengsel, og dere så ikke til meg..... Sannelig, jeg sier dere, det dere ikke har gjort mot èn av disse minste, har dere heller ikke gjort mot meg».

Luther så på sitt eget liv både som student, munk, prest og professor - og innså at her måtte det hardt arbeid til for å komme opp til himmelen og oppfylle Guds standard. Men Luther opplevde seg som Sisofys, han som i den greske mytologien ble dømt til å bære en stein opp på fjellet for så å oppleve at den trillet ned igjen, og så var det å begynne på nytt. Sisofys maktet aldri å komme opp på toppen av fjellet med steinen og bli der. Luther forsøkte å komme seg opp til Gud med intense religiøse øvelser og gode gjerninger, for at Gud kunne gi ham opphold på himmelens fjelltopp. Men ikke noe av det han gjorde var tilstrekkelig for at Luther kunne ha tillit til at han ville bli

ønsket velkommen av Menneskesønnen og «ta i arv det riket som ble gjort i stand for dere fra begynnelsen (Matt 25.34)

Luthers gjennombrudd kom da han så innså at poenget ikke var å arbeide seg opp til Gud, men at Gud kommer til ham og oss og har gjort alt ferdig for oss i Jesus Kristus, sann Gud og sann menneske, korsfestet og oppstanden. I tillit til Guds handling i Jesus Kristus overvinnes død, djevel og synd - synlig uttrykt i Guds handling i ordets forkynnelsen, i dåpen og i nattverden. Særlig sentral var dåpen som domprost Knut Erling i en studie kaller rettferdiggjørelsens sakrament. I dåpen gjør Kristus som han først gjorde julenatt, og slår opp sitt telt i menneskets sinn.

Det kristne livet er et dåpsliv, og det er ikke nødvendig verken å være munk, nonne eller prest for å leve et fullgodt og fullstendig kristent liv. Luther levde i en tid der hele virkeligheten var Guds virkelighet, i kamp mot djevel og ondskap. Derfor isolerte ikke Luther det kristne livet og kirkens handlinger til kirkerommet og klostrene og de hellige ritualene og handlingene der. Tvert om var det hverdagslige livet i det yrke og den samfunnsmessige kontekst en levde i, stedet for å tjene Gud med ærlig arbeid og nestekjærlighet. «En skomakers kristne kall er å være en god skomaker» er et kjent Luthersitat. Og en god skomaker er en skomaker som kan håndverket, ikke selger dårlige varer og viser godhet og kjærlighet til menneskene en møter slik Tolstoj nesten 400 år senere levednegjør i sin berømte novelle om skomakerens møte med Jesus i de som trengte omsorg.

Ved Guds handling i dåpen blir mennesket frigjort til nestekjærlighet og arbeid for inntekt og daglig brød, i trygg forvisning om Guds nåde. Kirkens sendelse blir derfor til verden, til det samfunnet kirken til enhver tid befinner seg i, for å gi mennesker et glimt av himmel og håp for fremtiden.

Uten klostrene, fikk husholdningene en langt mer sentral plass i det kristne livet. Det økte behovet for veiledning for kristen spiritualitet og fromhet i husholdningene. Hver dag og kveld, skriver Luther, bør en ha en kort husandakt som en begynner ved å korse seg i Faderen, Sønnen og Den hellige ånds navn, bekjenne troen på Den treenige Gud, be en morgenbønn og Fader Vår. Modellen gjenfinnes i den daglige bønnen jeg sender til alle ansatte og rådsmedlemmer hver morgen. Luther ga ut denne veiledningen sammen med en samling av kristenlivets kjernepunkter, vi kan gjerne kalle dem kristentroens fem søyler eller bærebjelker:

- Trosbekjennelsen
- De ti bud
- Fader Vår
- Om dåpen
- Om nattverden

På en side sett var reformasjonen - ved sin vekt på det allmenne prestedømme både i kirke og samfunn - en stor frigjøring fra åndelige overformyndere der en særlig religiøs klasse definerte og styrte tro og liv for folket og la rigide mønstre for kristenlivet. Men det betød også at ingen kunne la andre ta ansvar for sitt kristne livet. Det la grunnlaget for dagens folkekirke der alle dømte har ansvar for at kirken utfører sin sendelse til menneskene i vår tid, i våre lokalsamfunn, i vårt land og i vår verden.

Gjennom oversettelse av Bibelen til tysk, salmesang, traktater og katekismer distribuert ved boktrykkerkunsten og gudstjenestelivet, ansvarliggjøring av fyrster, byråd og alle borgere for å fremme fellesskapet og ta seg av syke og fattige, omformet Luthers reformasjon hele Europa.

Vi som er ledere for den norske kirke i Borg speiler den lutherske reformasjonens anliggende for kirken. Vi er alle dømte, vi er vigslende og legfolk, vi er kvinne og mann, vi har alle generasjoner. Samfunnet vårt er annerledes, men vi kan kjenne igjen den grunnleggende eksistensielle nøden knyttet til død, ondskap og eget svik - og vi ser tegn i samtiden som er preget av krig, nød og innkrøket i oss selv uten kjærlighet for andre enn dem som en selv har egeninteresse av å hjelpe.

Det er denne samtiden vi er sendt til å **være og gjøre kirke**, å gi menneskene mer himmel på jord.

Strategiske grep

Menighetene i Borg bispedømme er en del av Den norske kirke. I en samtid som ikke tar kirken for selvsagt og der våre privilegier og formelle makt reduseres, er det enda viktigere enn tidligere å styrke vår felles fremtreden som en evangelisk-luthersk, mangfoldig, frimodig og åpen kirke i vårt land. Utviklingen av strategien for Den norske kirke i Borg startet ved en tilsvarende samling i januar 2013 der menighetsrådslederne

prostivis ble bedt om å prioritere mål og satsninger. Gjennom en omfattende prosess ble dette bearbeidet og videreutviklet. Prosessen inkluderte bl.a. drøfting av utkast på samlinger for alle menighetsrådsmedlemmer i prostivise samlinger. Etter påfølgende justeringer, ble strategien vedtatt av bispedømmerådet ved begynnelsen av 2015. Strategien har fem hovedgrep:

- Den knytter seg til Den norske kirkes visjon og Kirkemøtets bestemmelse av denne og av de viktigste målene.
- Den begrenser seg til tre mål
- Den identifiserer 5 strategier for å nå målene
- Den identifiserer 3 arenaer eller steder der strategien skal leves
- Aktørene - dvs biskop, prester, ansatte, bispedømmerådssekretariat, menighetsråd og fellesråd - inviteres innenfor denne rammen å utvikle tiltak og prioritere mellom dem.

Mange aktører i denne prosessen spurte hva som var hensikten med en slik strategi og hvordan den forholdt seg til det å være og gjøre kirke – språkbruken blir lett lite åndelig og sterkt preget av tidens motespråk i offentlig forvaltning og næringsliv.

I prosessen lå hele tiden den lutherske selvforståelsen av kirkens sendelse som et grunnlag. Vi anså det som nødvendig å konkretisere den lutherske visjonen til et felles språk og slik fremme en felles forståelse med mulighet for økt samhandling og felles retning. I resten av dette foredraget vil jeg gjøre denne forbindelsen til den lutherske selvforståelsen mer eksplisitt og tydelig.

Før jeg går inn i enkelthetene, la meg også si at i en luthersk kirke er det naturlig og i tråd med luthersk egenforståelse at vi henter inn kunnskap, språk og begreper fra det alminnelige livet i samfunnet rundt oss. Kunne Luther bruke folkelige melodier til salmer, kan vel vi i kirken bruke ord og begreper fra andre næringsliv og offentlig virksomhet.

Målene

1. For Luther er det sentrale møtestedet mellom Gud og mennesker gudstjenesten som rammen om ordets forkynnelse og forvaltningen av sakramentene.

Vårt mål har to komponenter:

- a. Flere deltar (synkende oppslutning, men 40% av befolkningen har deltatt i en gudstjeneste siste år)
  - b. Opplevs inkluderende av deltagerne (65%) og trosstyrkende (35%)
2. Dåpen er for Luther det sentrale sakramentet som innlemmer oss i Guds folk og Kristi legeme, og som samtidig må danne grunnlaget for økt forståelse av hva tilliten til Kristus betyr i liv og lære. Dåp og dåpsundervisning henger derfor nøye sammen – i den rekkefølge.

Vårt mål fanger opp dette:

- a. Flere søker dåp – krevende nedgang de siste årene – 2016 0.6% økning av medlemmer som bringer barna til dåp.
  - b. Flere deltar i trosopplæring – som inkluderer både deltagelse i trosopplæringsreformen og i andre dåpsopplærende tiltak i det kontinuerlige arbeidet. Nedgang, men 30.000 deltagere og vi begynner å få en stabilitet i deltagelse etter konfirmasjonen med en økning i deltagere på ungdomsgudstjenester
3. Den norske kirke er synlig i samfunnet, oppleves relevant og engasjerer seg i menneskers liv.

Vi har drøye 30 oppslag daglig i mediene i Borg, vi ser en (for) svak økning i avtaler med kommunene om felles tiltak, økt antall grønne menigheter, høyt antall kulturarrangementer (men ikke i forhold til andre bispedømmer) og flere arenaer for religionsdialog er etablert. Av aller største betydning er begravelsene og den jevne omsorgen for mennesker fra diakoner og frivillige for mennesker som strever. Mitt inntrykk er at alle vet at kirkene er der, tilgjengelig og tilstede når behovet er der, og målingene av folks tilfredshet med kirken vier at de aller fleste er glad for kirker og erfarer at de blir møtt med respekt og omsorg.

Arenaene

I strategispråkenes verden brukes begrepet «Arena», det er der en virksomhet utfører sin produksjon og sine leveranser. For Luther var kirkens arenaer følgende, som vi allerede har sett:

- i kirkerommet der gudstjenesten blir feiret og det hellige rommet er tilgjengelig for alle,
- husholdningene eller hjemmene der folk levde og arbeidet i storfamilier med tjenestefolk og arbeidere og der det daglige brødet ble produsert, både i form av varer for bruk og i form av det en produserte for salg
- og i arbeidslivet og lokalsamfunnet som for eksempel i byrådene og etter hvert i bedriftene som ble dannet. Den lutherske reformasjonen hadde et sterkt feste i byene.

I vår strategi er dette kalt

Hushold/hjem

Dagens hushold er svært annerledes enn på Luthers tid, men også sammenlignet med 1950-tallet. Det er en stor andel enslige husholdninger (nesten 20%) og husholdninger uten barn, men også en økende tendens til flerfamiliehushold – selv om det foreløpig er under 10% av befolkningen som bor i slike.

I familiene med barn er tidsklemme og aktiviteter på ulike arenaer vanlig, men også at begge foreldrenes deltagelse på barnas aktiviteter er langt høyere og varer lenger enn tidligere generasjoner. Et av våre viktigste inngrep med familiene er dåpsopplæringen i hjemmene, men også at vi gir foreldrene i barnas oppvekstfase frimodighet til å være tilstede med barna og være gode foreldre.

Kirkerom og menighetshus/bedehus

Her skjer det mye, og det er arenaen vi som menighetsråd og kirkelig ansatte med frivillige råder over og selv utformer. Gudstjenestene er sentrum og vi regner med at mellom 3 og 5 ganger så mange som deltar i gudstjenestene på søn- og helligdager er innom kirkene/menighetshusene/ bedehusene på andre aktiviteter utenom søndagsgudstjenestene. Her har vi full mulighet til å utforme det vi driver med i tråd med visjonen om mangfoldig, inkluderende, frimodig og åpen folkekirke.

Lokalsamfunn

Lokalsamfunnet er der vi er bor og lever med velferdsordninger, skoler og fritidsaktiviteter, men i vårt bispedømme i mindre grad arbeider vi i det lokalsamfunnet vi bor. Dette skaper store endringer i lokalsamfunnets struktur og menneskenes handlingsrom. Befolkningen øker og blir mer mangfoldig og det er utfordrende å klare å få velferdstiltakene til å tilfredsstillere befolkningens behov. Et økende antall strever tungt med livene sine – mellom 20 og 30% av befolkningen er utenfor arbeidslivet – i verdens lykkeligste land!

Det er på disse stedene eller arenaene kirkens budskap skal utfolde seg og styrke menneskenes forståelse av at deres liv på disse arenaene alle er en del av det kristne livet der en tjener Gud og nesten.

Strategiene

For å nå målene bør tiltakene på de tre arenaene utformes innenfor 5 strategier:

Styrke kvaliteten på aktiviteter og tjenester

Luther var meget rystet over forfallet blant de kirkelige ansatte og tjenestene de leverte. Denne observasjonen var en helt vesentlig utløser av reformasjonen.

Vi vet at vi i dag har høy tilfredshet med kvaliteten på det vi gjør. Men vi vet også at dersom vi går gjennom de ulike tiltakene, inkludert kirkelige handlinger, er det mulig å forbedre oss.

Videreutvikle troverdig og målrettet kommunikasjon

For Luther var kommunikasjon kirkens kjerne, både i budskapets kjerne – Guds handling er fra skapelsens dag er styrt av ønsket om å kommunisere med oss, - men kommunikasjon er også kjernen i kirkens konkrete fremtredelse. Gudstjenesten som kommunikasjon var for ham helt sentral – det var der salmene med den nye trosforståelsen ble brukt, men også bruken av datidens nye medier.

Vi har noen søyler – som menighetsbladene, og økende bruk av sosiale medier. Vi er ikke en del av de hemmelige tjenester, men i forhold til det vi er og gjør, har vi mye å forbedre og utvikle.

Utfordre medlemmene til å bruke og delta i lokalkirken

Hele Gudsfolkets deltagelse i kirkens liv var Luthers store visjon. Alle var invitert til å bidra og være prester for hverandre.

Vi ser at deltagelsen i lokalkirken kunne vært større, og denne strategien handler om å legge til rette for involvering og deltagelse. Økt involvering og deltagelse av hele Guds folk i gjennomføringen av gudstjenestene var gudstjenestereformens hjerteslag og har vært vellykket. Men deltagelse kan stimuleres på mange andre måter: ved åpen kirke, invitasjon til samtaler og meningsutveksling, utøvelse av spesielle tjenester, legge til rette slik at travle mennesker finner et sted og et rom å være, utfordre og gi rom til å bruke sine interesser og kompetanse i kirkens oppdrag - det være seg innenfor diakoni, kultur eller andre aktiviteter i kirke og lokalsamfunn. Vi har 10.000 frivillige aktører i vårt bispedømme, noen personer er nok registrert som aktør flere steder. Det er mange, men vi har sannsynligvis mye å gå på. Og vi må pleie dem godt og tilpasse oppgaver til deres livssituasjon. Meldingene fra lokalkirken er at det er krevende mange steder. Kanskje bør vi lage et Frivillighetens år i 2018 som en naturlig oppfølging av Luthers visjon om det allmenne prestedømme.

Utvikle samarbeid med lokale foreninger og organisasjoner

Mennesker i norske lokalsamfunn er med i mange forskjellige foreninger og lag. De aller fleste er døpt og medlemmer hos oss. De lever ifølge Luther sitt dåpsliv i samfunnsnyttig arbeid og deltagelse. Mye av dette foregår også i statlige og kommunale organer og tiltak, fra kulturskoler til hjemmehjelp. Her er det et tradisjonelt tett samvirke i mange lokalsamfunn, men med de endringene som nå foregår, trenger vi å planlegge og være proaktive i dette. Vi er etterspurt og ønsket, men vi må gjøre oss tilgjengelig og invitere oss til dem og dem til oss.. Det meldes fra hele bispedømmet om hvor godt mottatt dette blir.

Styrke samhandlingen mellom ansatte

Lokalkirken har flere ansatte enn noen gang tidligere, både i antall mennesker og i ulike profesjoner. I forhold til kirkene i våre naboland er vi imidlertid få, og i Borg bispedømme er vi særlig presset på vigslede stillinger. Luther kunne neppe tenkt seg denne utviklingen. Men hans visjon av kirken gjelder ikke minst de ansatte og den kultur de skal fremme som uttrykk for Kristi legemes ulike nådegaver. Han har krasse

ord mot prester og musikere som vil fremheve seg selv og vise hvor flinke de er - derfor utvikler han en ordnet liturgi. Hans vekt på kallet og plikten som betyr å se sitt arbeid og sin tjeneste i perspektiv av å bygge opp andre, er nødvendig i enhver gruppe av medarbeidere. Å skape god samhandling mellom medarbeidere er også et spørsmål om ledelse, når målet er at vi skal skape samhandling for større kraft i vår virksomhet – for at verden skal tro og mennesker få smaken av himmel i sine liv. Den norske kirke har i beste fall en krevende ledelsesstruktur på alle nivåer. Vi er midt inne i prosesser med å finne ut av det, og dette arbeidet vil prege oss de nærmeste 8-10 årene.

Da er det svært viktig at vi utvikler ledelse innenfor de rammer vi har - og ikke minst god lokal ledelse. Rammene kan forandres, men de er gir flere muligheter enn vi ofte tror.

Konklusjon

Den norske kirke har et stort oppdrag, en grensesprengende visjon og store muligheter der vi kan løfte frem og opp menneskers ressurser og enestående kapasitet til å gjøre godt og være gode mot andre enn oss selv. Men kreftene til død, ondskap og synd i verden og menneskeslekten som hver og en av oss er fanget i, er for sterke for en delt kirke. Luther kjempet for og forkynte frem en kirke der Guds nåde for oss og i oss, og han frigjorde kirken til å delta i Kristi kamp og seier over død, synd og ondskap. Til det ga han oss en retning for hvordan er å være kirke – stedet for menneskets møte med den og det hellige, og forkynte å gjøre kirke i nestekjærlighetens tjeneste for mennesker. Dette er grunnlaget for det vi kan kalle «unity in purpose» - enhet i formål, som en forutsetning for å oppnå resultater.

Den norske kirke i Borg sin strategi er et forsøk å hjelpe oss til å formulere og realisere en slik kirke, et slikt unity in purpose, i vår tid og på vårt sted. Ved en slik felles strategi øker muligheten for at vi drar i samme retning, bærer hverandres byrder og glede oss over hverandres fremganger og seire. Vi bidrar til å lage et felles språk som øker muligheten for at vi kan lære av hverandre og finne frem til flere tiltak vi er sammen om. Tiltakene kan variere og se forskjellig ut, men mange av dem er i nær slekt med hverandre og mye kan vi lære av hverandre. Og noe kan vi gjøre bedre sammen i en tid fremover der vi må regne med en trangere ressursituasjon før vi har maktet å få på plass en større grad av frivillige bidrag.

En strategi av denne typen er der for å hjelpe hver og en av oss som sitter og hugger ut steinblokker i vårt daglige virke til å se at vi er med på å bygge en katedral som gir mennesker mer himmel på jord.